

8. Clemence R. G. Efficacy of selamectin in the prevention of adult heartworm (dirofilaria immitis) infection in dogs in northern Italy / [Clemence R.G., Sarasola P., Genchi C. et. al.]. – Vet. Parasitol. – 2000. – V. 91, № 3/4. – P. 251–258.

References

- Pozhivil, A. I. (1998). Dirofilarioz u sobak / [Pozhivil A.I., Kozachok V.S. ta in.]: Mater. I mis'koї. konf. z problem dribnih domashnih tvarin (Kiiv, 12–13 travnja). – K., 13–14. (in Ukrainian).
- Potoc'kij, M. K. Omel'janenko, M. M. (2011). Dirofilariozi / Veterinarna medicina Ukrainy. – 2011. – № 4. – S. 23–25. (in Ukrainian).
- Arhipova, D. R. (2005). Dirofilarioz sobak / Veterinarija sel'skohozjajstvennyh zhivotnyh. – M., 9, 105–106. (in Russian).
- Vasilik, N. S. (2004). Dirofilarioz – tropichnij gel'mintoz v Ukraini / Zdorov'ja tvarin i liki. 4, 4–5. (in Ukrainian).
- Chernov, V. N., Ushakov, O. S. (2012). Dirofilarioz / Mir veterinarii. 4, 4–15. (in Russian).
- Koltas, I. S., Ozcan, K., Duran, N. (2002). Subconjunctival infection with Dirofilaria repens / Ann. Saudi Med. – V. 22. – N 1–2. – P. 75–76.
- Tarello, W. (2008). Autochthonous Dirofilaria (Nochtiella) repens infection in dogs in Kuwait / Zoonoses and public health. Vol. 55, Issue: 6. – P. 328–330.
- Clemence, R. G. (2000). Efficacy of selamectin in the prevention of adult heartworm (dirofilaria immitis) infection in dogs in northern Italy / [Clemence R. G., Sarasola P., Genchi C. et. al.]. – Vet. Parasitol. – V. 91, № 3/4. – P. 251–258.

Стаття надійшла до редакції 7.04.2016

УДК 619(47+57)(091)''19''

Стегней М. М., к. вет. н., доцент (anatomiamm@ukr.net)©

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА УКРАЇНИ В РОКИ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Досліджували історію розвитку ветеринарної медицини в роки становлення радянської влади. Проведеними дослідженнями встановлено, що Перша світова війна стала фактором руйнування ветеринарії в країні, що призвело до майже повного припинення діяльності ветеринарного персоналу.

Проте складна епізоотична ситуація сприяла збільшенню кількості ветеринарного персоналу в країні і розширенню мережі ветеринарних установ, діяльність яких була зосереджена на головному завданні – ліквідації заразних захворювань.

В цей період було організовано тимчасовий уряд Міністерства внутрішніх справ, в розпорядженні якого було і ветеринарне управління. Пізніше тимчасовий уряд передав весь правлінський ветеринарний нагляд в розпорядження губернських земств і міських самоуправ, які виділилися в самостійні земські одиниці.

У червні 1918 р в Москві Центральним ветеринарним відділом Народного Комісаріату внутрішніх справ було скликано Всеросійську нараду представників ветеринарних організацій, де були вироблені чіткі форми організації ветеринарної справи і проведення заходів в боротьбі із заразними захворюваннями тварин

На нарадах ветеринарних лікарів визначали завдання ветеринарії в галузі протиєпізоотичної та лікувальної роботи, а також її участь в зоотехнічних заходах. На нарадах схвалювалися принципи єдності радянської ветеринарії та зосередження всієї ветеринарної справи в одному органі, а також приймалися положення про організаційну структуру губернських і обласних ветеринарних організацій.

Ключові слова: історія ветеринарної медицини, епізоотична ситуація, ветеринарна служба, тваринництво, надзвичайна комісія, ветеринарна справа.

УДК 619(47+57)(091)''19''

Стегней Н. М., к. вет. н., доцент*Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев*

ВЕТЕРИНАРНАЯ МЕДИЦИНА УКРАИНЫ В ГОДЫ СТАНОВЛЕНИЯ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

Исследовали историю развития ветеринарной медицины в годы становления советской власти. Проведенными исследованиями установлено, что Первая мировая война стала фактором разрушения ветеринарии в стране, что привело к почти полному прекращению деятельности ветеринарного персонала.

Однако сложная эпизоотическая ситуация способствовала увеличению количества ветеринарного персонала в стране и расширению сети ветеринарных учреждений, деятельность которых была сосредоточена на главной задаче – ликвидации заразных заболеваний.

В этот период было организовано временное правительство Министерства внутренних дел, в распоряжении которого находилось и ветеринарное управление. Позже временное правительство передало весь правленческий ветеринарный надзор в распоряжение губернских земств и городских самоуправлений, которые выделились в самостоятельные земские единицы.

В июне 1918 г. в Москве Центральным ветеринарным отделом Народного комиссариата внутренних дел было создано Всероссийское совещание представителей ветеринарных организаций, где были выработаны четкие формы организации ветеринарного дела и проведения мероприятий в борьбе с заразными заболеваниями животных

На совещаниях ветеринарных врачей определяли задачи ветеринарии в области противозооотической и лечебной работы, а также ее участие в зоотехнических мероприятиях. На совещаниях одобрялись принципы единства советской ветеринарии и сосредоточения всего ветеринарного дела в одном органе, а также принимались положения об организационной структуре губернских и областных ветеринарных организаций.

Ключевые слова: *история ветеринарной медицины, эпизоотическая ситуация, ветеринарная служба, животноводство, чрезвычайная комиссия, ветеринарное дело.*

UDC 619(47+57)(091)''19''

Stegney M. M., candidate of veterinarian sciences, docent*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine c. Kiev*

VETERINARY MEDICINE OF UKRAINE IN THE FORMATIVE YEARS OF THE SOVIET REGIME

The history of veterinary medicine in the formative years of the Soviet Regime was studied. Conducted studies have established that the World War I was a factor in the destruction of animal husbandry in the country, which led to almost full termination of the veterinary staff.

However, a complicated epizootic situation helped to increase the number of veterinary staff in the country and expand the network of veterinary institutions, whose activities were focused on the main task – the elimination of infectious diseases.

During this period, the interim government of Ministry of Internal Affairs was organized, in disposal of which was veterinary department. Later interim government transferred all veterinary administrative supervision to the disposal of provincial zemstvo and city self-government that stood out in independent Zemsky unit.

In June 1918 in Moscow by Central Veterinary Department of Public Commissariat of Internal Affairs was convened the All-Russian conference of representatives of veterinary organizations that have made a clear form of organization of veterinary affairs and management of activities to control of contagious diseases of animals.

Veterinary tasks in the field of anti-epizootic and treatment work, as well as their participation in zootechnical events were defined at the meetings of the veterinarians.

At meetings principles of unity of Soviet veterinary medicine and concentration of all veterinary affairs in one authority were approved, also the provisions on the organizational structure of the provincial and regional veterinary organizations were taken.

Key words: *History of Veterinary Medicine, epizootic situation, Veterinary Service, animal husbandry, Extraordinary Commission, Veterinary Affairs.*

Вступ. Перша світова війна стала нищівною не лише для європейських держав, а й для Російської імперії. Для українців наслідки війни були важкими, і особливих збитків зазнало сільське господарство, зокрема тваринництво. У цей період по всій території Радянського Союзу особливого поширення мали інфекційні захворювання тварин, боротьба з якими вимагала особливих зусиль. Через нечисленність ветеринарного персоналу в період війни (1914–1917 рр.) боротьбу з епізоотіями проводили спільно сільська влада і поліція, які не мали спеціальних знань. В цей період особливо поширеними були такі захворювання як сибірка, чума великої рогатої худоби, сап, сказ тощо. Лише за період першої світової війни загальна захворюваність кінського складу збільшилася в порівнянні з довоєнним періодом в п'ять разів, загинув великої рогатої худоби – в 4,5 рази. Значно знизилася поголів'я худоби за деякими видами тварин (коні, свині) майже в два рази [1].

Мета і завдання дослідження. Дослідити особливості розвитку ветеринарії в Україні в період становлення радянської влади. Для досягнення поставленої мети визначенні наступні завдання: дослідити епізоотичну ситуацію у досліджуваний період; проаналізувати чисельність ветеринарного персоналу; визначити заходи що проводилися для покращання епізоотичної ситуації у країні.

Матеріал і методи досліджень. Матеріалом дослідження були видання періодичної преси, архівні матеріали Державного архіву м. Києва. Основою методологічного дослідження є фундаментальні підвалини наукового аналізу – принцип історизму та системності. При проведенні досліджень використані хронологічний, системний, порівняльно-історичний та аналітичний методи.

Результати досліджень. Сап поширювався з прифронтових районів вглиб країни. У період війни реєстрація захворювання коней на сап не зменшилася, а, навпаки, відзначалося збільшення прояви сапу. Сап реєстрували двома способами: заявами господарем або поліції; амбулаторним обстеженням тварин. Поширення сапу обумовлювали продаж населенню вибраканих військових коней. При виявленні сапу, на господарство накладали карантин на 7 днів.

Крім сапу, значного поширення серед тварин набув сказ. Лише в Київській губернії в 1914 році зареєстровано 918 людей, укушених скаженими тваринами. У 1915 році в Київський бактеріологічний інститут звернулося 1372 особи укушені тваринами [2]. В цьому ж році сказ поширився серед домашніх тварин: коней захворіло 9, великої рогатої худоби – 60 і собак – 126 голів. Слід зазначити, що в попередній рік цей показник реєструвався відповідно: 10, 33, 85 голів.

Перша світова війна майже повністю припинила діяльність ветеринарного персоналу. Прикордонні охоронно-карантинні пункти і транспортні ветеринарні дільниці в більшості випадків припинили своє існування, що також погано позначилося на ветеринарному благополуччі країни. Значна кількість земських та міських ветеринарних лікарень, і пунктів не діяли. У зв'язку з цим, у багатьох губерніях країни організовувалися шеститижневі курси підготовки осіб для проведення щеплення тваринам і для виконання деяких видів ветеринарної роботи. При проходженні цих курсів основна увага приділялася боротьбі з епізоотіями, які під час війни були особливо поширені. Особам, які пройшли підготовчі курси, дозволялося проводити туберкулінізацію і малеїнізацію, проводити відбір патологічного матеріалу, дезінфекцію, термометрію, збирати дані про поширення інфекційних захворювань у ввіреному їм регіоні.

У 1917 р, у зв'язку з недостатньою кількістю фуражу, почався масовий падіж коней на фронті. У листопаді 1917 р. смертність кінського складу в лазаретах досягала 70 %. Поряд з цим значна частина коней (до 50 % загального поголів'я) в армії була вкрай виснажена.

У березні 1917 р в Україні було створено Українську Центральну Раду, головою якої був обраний М. Грушевський [2]. У зв'язку з цим було організовано тимчасовий уряд Міністерства внутрішніх справ у розпорядженні якого знаходилося і ветеринарне управління. Пізніше тимчасовий уряд передав весь правлінський ветеринарний нагляд в розпорядження губернських земств і міських самоуправ, які виділилися в самостійні земські одиниці. З проголошенням Української Народної Республіки ветеринарне управління було консультативним органом і підпорядковувалося Українській ветеринарній раді, до складу якої входили делегати від губернських ветеринарних з'їздів і ветеринарного відділення при Генеральному секретаріаті військових справ. В обов'язки Української ветеринарної ради входило: консультація і забезпечення потреб української народної республіки; видання плану ветеринарної організації в Україні; об'єднання ветеринарної справи громадських організацій; організація ветеринарно-санітарного законодавства в Україні. Таким чином, була створена законодавча база ветеринарії в Україні.

В травні 1918 р було затверджено положення про реорганізацію Ветеринарного управління у Ветеринарний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ, на який покладено загальне керівництво всією ветеринарною справою в країні.

Цей документ мав велике значення для розвитку ветеринарії. Положенням визначався принцип об'єднання керівництва ветеринарною справою в країні в одному органі. Пропонувалося приступити до розробки ветеринарного Статуту та ветеринарно-санітарних правил, створення колегії ветеринарного відділу і Головної ветеринарної ради, а також створення обласних ветеринарних управлінь або відділів при обласних і губернських Радах. Встановлено підпорядкування Інституту експериментальної ветеринарії ветеринарному відділу Народного Комісаріату внутрішніх справ.

Проект зазначеної постанови був підготовлений на нараді ветлікарів і фельдшерів, скликаній Комісаріатом внутрішніх справ у квітні 1918 р в Москві. У роботі наради взяли участь 56 ветеринарних фахівців.

У травні 1918 р Головний військово-ветеринарний комітет був реорганізований в колегію Військово-ветеринарного управління армії. Головою цієї колегії та начальником Військово-ветеринарного управління був призначений А. Р. Євграфов, колишній голова Ветеринарного фронтового комітету Західного фронту.

У перші роки молодій Радянській республіці довелося провести велику роботу по зміцненню тваринництва і, в першу чергу, організувати комплекс державних заходів, спрямованих на боротьбу з епізоотіями.

Для забезпечення матеріалами для щеплення (вакцинами та сироватками), необхідними для боротьби із заразними хворобами, були вжиті заходи до збільшення виробничої потужності протичумних станцій, бактеріологічних лабораторій та Інституту експериментальної ветеринарії, а також заходи щодо поліпшення постачання бактеріологічних інститутів необхідними матеріалами. Тільки в Києві діяло Окружне військово-ветеринарне управління (вул. Круглоуніверситетська, 13), директором якої був окружний військово-ветеринарний інспектор, таємний радник А. К. Логінов; окружна ветеринарно-бактеріологічна-лабораторія Південно Західного краю МВС (вул. Фундукліївська, 70) завідувачем якої був приват-доцент О. М. Максutow, Київський бактеріологічний інститут (Протасів яр, 4) – директор В. К. Лінденман і Київський ветеринарно-бактеріологічний інститут (вул. Кирилівська, 107) відкритий в 1913 році, в якому працював майбутній академік С. Н. Вишелеський. Слід зазначити, що в окружній ветеринарно-бактеріологічній лабораторії з 1901 року виготовляли вакцину проти сибірки способом, запропонованим Харківським ветеринарним

інститутом, а з 1913 року за способом Петербурзької міністерської лабораторії, так як вона давала менше ускладнень [3].

З метою підвищення ефективності заходів проти чуми великої рогатої худоби Рада Народних Комісарів заснувала посади особливо уповноваженого з боротьби з чумою. У вересні 1920 року на Україні була організована Надзвичайна комісія по боротьбі з чумою великої рогатої худоби. У 1921 році тільки в Київській губернії було виявлено 47 неблагополучних пунктів, де захворіло 973 тварин. Крім того, у багатьох повітах були організовані курси санітарів для боротьби з чумою великої рогатої худоби, навчання на яких проводилося за спеціальною програмою виданої Надзвичайної комісією. Щоб знайти чіткі форми організації ветеринарної справи і проведення заходів у боротьбі із захворюваннями тварин Центральний ветеринарний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ скликав у червні 1918 р в Москві Всеросійську нараду представників ветеринарних організацій.

На проведеній нараді був схвалений принцип єдності радянської ветеринарії та зосередження всієї ветеринарної справи в одному органі; були затверджені проекти положень про Центральний ветеринарний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ, прийнято положення про організаційну структуру губернських і обласних ветеринарних організацій, причому в завдання губернської ветеринарної Ради входило «втілення в життя спільних законів і розпоряджень у галузі ветеринарії та тваринництва».

Слід зазначити, що військова ветеринарія була організована ще в 1851–1852 рр., Коли були введені посади корпусних ветеринарних лікарів, старших і молодших ветеринарних лікарів при полках, які підпорядковувалися корпусним ветеринарам. У 1864 р. посада корпусного ветеринарного лікаря і старших ветеринарних лікарів в полках була скорочена, проте введена посада окружного ветеринарного лікаря, який підпорядковувався медичному інспектору і при цьому був повністю позбавлений самостійності [4].

Висновки.

1. Проведеними дослідженнями встановлено, що перша світова війна стала фактором руйнування ветеринарії в країні. Рішення нарад ветеринарних лікарів визначали завдання ветеринарії у сфері протиепізоотичної та лікувальної роботи, а також її участь в зоотехнічних заходах.

2. Складна епізоотична ситуація в досліджений період, супроводжувала відкриття нових посад і розширення ветеринарної мережі в країні. В першу чергу це бактеріологічні лабораторії та інститути, робота яких була спрямована на знищення епізоотичних вогнищ.

Перспективи подальших досліджень. Більш ретельно вивчати історію становлення і розвитку ветеринарної медицини України.

Література

1. Никитин И. Н., Калугин В. И. История ветеринарии / И. Никитин. – М., 1988. – 128 с.
2. Письмо ветеринарного управления временного правительства Министерства внутренних дел Губернским комиссарам №262 от 27.08.1917 г. // Государственный архив м. Киева. – Ф.163., Оп. 11., ЕД.хр. 11. – С. 11–12.
3. Верстюк В. Українська центральна Рада. / В. Верстюк. – К., Заповіт. – 1977. – 344 с.
4. Евсеенко С. С. Сто лет назад и теперь / С. Евсеенко Вестник общественной ветеринарии. – 1913. – №6. – С. 271–286.

References

- Nikitin, I. N., Kalugin, V. I. (1988). Istoriya veterinarii. – M., 128 s. (in Russian).
Pis'mo veterinarnogo upravleniya vremennogo pravitel'stva Ministerstva vnutrennikh del gubernskikh komissara №262 ot 27.08.1917 g. // Gosudarstvennyy arkhiv g. Kiyev. – F.163., Op. 11., YED.khr. 11. – S. 11–12. (in Russian).
Verstyuk, V. (1977). Ukrainskaya Tsentral'naya Rada. – M., Zavet. – 344 s. (in Ukrainian).
Yevseyenko, S. S. (1913). Sto let nazad i teper' / S. Yevseyenko Vestnik obshchestvennoy veterinarii. 6, 271–286. (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 28.04.2016